

М. С. Вороніна

*Харків, Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

ХАРКІВСЬКІ БІЛЬШОВИКИ ТА ГЕНДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ

Гендерна проблематика в історичній науці, а тим більше на регіональному рівні так і залишилась на маргінесі інтересів професійного співтовариства Харкова, за умови стабільної презентації широкого спектру тем навіть на рівні статей, підсумком яких стає захист дисертацій, не говорячи про ювілейні видання щодо історії міста, конкуренції і дискусій не з'явилося. Тому не тільки більшовицька гендерна політика, а й різні ракурси харківського «жіночого питання» є лише черговою розвідкою авторки.

Мета дослідження полягає в спробі зрозуміти причини надто незначної фемінізації місцевої більшовицької організації при тому, що Харківщина не відносилась до маскулінних регіонів того часу. Прямі нащадки, радянські харківські історики вперто ігнорували навіть тих поодиноких революціонерок, які все ж таки промайнули¹, нехтуючи тим самим традиціями та й ментальними особливостями дореволюційних, які створювали гендерні прецеденти в масштабах Російської імперії: прийняття до вузу першої жінки за офіційною заявою – домашньої вчительки Людмили Ожигіної у 1861², присвоєння в 1910 році першій жінці – ступеню почесного доктора історії О.Я.Єфименко³. Натомість, зберігаються традиції радянського анти фемінізму після 22-х років незалежності й щодо складу викладачів кафедр, окрім однієї. Не можна сказати що Харківщина завжди була «проклятим місцем» для революційно налаштованих жінок: у 60-70-х роках ХІХ століття тут бували С.Перовська, В.Фігнер⁴.

Здавалось би революція 1905-1907 років має витягти назовні більшість активістів, утім саме характер місцевої активності на чолі з Артемом запобіг цьому, та саме на розповідях про військові повстання й вирости покоління більш радикально налаштованих хлопців і дівчат. Однак, як би не намагались радянські історики проігнорувати «жіноче питання», джерела, навіть опубліковані в 1955 році, все одно демонструють достатньо значний рівень розповсюдження ідей гендерної рівності. Причому, це не результат вже революційних подій, а планомірна «робота»

¹ Астахов В. Пролетариат Харькова в борьбе за победу Октября/ В.Астахов, Ю.Кондуфор. – Харьков: Обл. изд., 1957. – 181 с.; Астахов В. Революционные события 1905-1907 гг. в Харькове и губернии/ В.Астахов, Ю.Кондуфор. – Харьков: Обл. изд., 1955. – 120 с.

² Вороніна М.С. Мешканки міст Харківської губернії: гендерна дискримінація та динаміка змін (1861-1917 рр.): дис.... кандидата іст. наук: 07.00.01/ Вороніна Марина Сергіївна. – Харків, 2005. – С.71.

³ Платонов С.Ф. Александра Яковлевна Ефименко: Некролог // Дела и дни. – 1920. – Кн.1. – С.617–620. [Електронний ресурс] Режим доступу до журн. : http://qwercus.narod.ru/efimenko_bio.htm

⁴ Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. — К: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1966. — С. 17.

напередодні, бо вже 17 січня 1905 року в «Резолюции митинга рабочих Харьковского паровозостроительного завода, выражающая протест против расстрела петербургских рабочих 9 января 1905 года, призывающая ко всеобщей забастовке солидарности с рабочими Петербурга, Москвы и других городов» десятим пунктом була вимога: «Повна рівність всіх громадян незалежно від статі, національності, релігії»¹. А робітники канатної фабрики в Новій Баварії, де до речі, працювало 800 чоловіків та біля 2000 жінок, у своїх вимогах, що були опубліковані газетою «Вперед» 3 серпня 1905 року одинадцятим пунктом ... «Влаштувати приют-ясла для дітей, вагітним жінкам не працювати 4 тижні до та 6 тижнів після пологів і отримувати жалування повністю. Безкоштовна школа для дітей із безкоштовними посібниками, приладдям і сніданками», утім ніколи не вимагали рівної платні, тільки пропорційне підвищення за гендерним принципом, виключенням були тільки дівчата та хлопці до 15 років². Більшовики ж лише могли надати шпальти своєї газети, подібних вимог під своїм «лейблом» вони не друкували, бо під словами: пролетаріат, робітники – малися на увазі лише чоловіки.

Події 1905-1907 років усе ж таки продемонстрували незрілість політичних партій на тлі достатньо високого рівня громадської самоорганізації. Ті ж ясла існували в місті з 1842 року, а до 1908 року широко відомі четверо³. У той час, як до складу більшовицького комітету та представництв інших партій до 1917 року включно ми не бачимо жодної жінки, Харківське Товариство взаємодопомоги працюючих жінок, починаючи з 1902 року налічувало постійно біля тисячі членень і в буремні роки першої революції його очолювала вже згадувана О.Я.Єфименко⁴. Жіноцтво даного Товариства не лише створювало заклади від ясел до Вищих жіночих курсів (ВЖК), а й було політично активним: частина паралельно була в харківській філії Союзу Рівноправності Жінок (з 1917 року Всеросійська Ліга Рівноправності Жінок). Чому ж партійні бонзи місцевих осередків партій у статутах, яких саме пізніше з 1905 року з'явився пункт про «виборче право без різниці статі» не зацікавили харків'янок⁵, деякі українські взагалі були парадоксально засновані в цьому русифікованому місті...

Цілком можливо, відповідь ховається в ментальних особливостях міста. Цей український регіон за часом утворення відноситься до «першого переселенського»: у населення була присутня історична пам'ять про самоорганізацію міського населення, яка була суттєво трансформована царською владою досить поступово, завдяки колегіуму та університету сформувалось не одне покоління інтелігенції далеко не

¹ Харьков и Харьковская губерния в первой русской революции 1905-1907 годов. Сборник документов и материалов. Харьков: Обл.изд., 1955. – С.41-42.

² Там же. С.49, 131-132.

³ Вороніна М.С. Мешканки міст... С. 134-136.

⁴ Устав Харьковского общества взаимного вспоможения трудящихся женщин за 1902-3-4-5-6 и 7 годы. – Харьков: Т-во «Печатня С.П.Яковлева», 1905. – 404 с.

⁵ Бондар Н.О. Діяльність Харківської організації УСДРП в середовищі робітників і селян на початку революційних подій 1917 року / Н.О. Бондар // Зб. наук. праць. Серія «Історія та географія» / ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – Харків: Майдан, 2007. – Вип. 25-26. – С. 135-138.

українське за своїм складом, але слобожанське за суттю. Усе це й сформувало ліберальні етно-психологічні особливості та певну гендерну демократію, до Жовтневої революції харків'янки отримали надто багато: ВЖК, медичні ВЖК, політехнічні ВЖК сумісне навчання в Харківському Комерційному інституті, а 1(14)березня 1917 року фактичне пасивне виборче право в Міській Думі¹.

Таким чином, що більшовики могли дати інтелігентним жінкам Харкова, а саме представниці цієї страти в інших регіонах стали «славними більшовичками». Але за іронією долі саме це місто стало всеукраїнським осередком більшовицької гендерної політики на чолі з Відділом робітниць ЦК КП(б)У.

¹ Вороніна М.С. Еволюція жіночої політичної активності на тлі революційних змін у Харкові. // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія»/ Харківський національний університет імені Г.С.Сковороди. – Харків: Майдан, 2008. Вип. 31. – С. 64-70.